

Формування мовних умінь і навичок учнів у підготовці до зовнішнього незалежного тестування

Марія КИРИЧЕНКО,

учитель української мови і літератури ліцею, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

У ліцеї при ДонНУ постійно вдосконалюються методи навчання старшокласників і використовується індивідуальний підхід. Адже тут навчається обдарована молодь, що вже з першого року в ліцеї (10 клас) займається науково-дослідною роботою, а це потребує багато часу. Як допомогти таким учням самотужки підготуватися до тематичних самостійних робіт і до зовнішнього незалежного тестування?

Як відомо, курс української мови учні закінчують у 9 класі вивченням синтаксису і пунктуації. У 10 і 11 класах учні повторюють матеріал, який вони опанували в початковій і середній школі. Його розподіляють так: у 10 класі – орфографія, фонетика, морфологія. В 11-му – лексика, фразеологія, словотвір, синтаксис і пунктуація.

У підготовці до зовнішнього незалежного тестування з української мови, зокрема в самопідготовці, важливе значення має алгоритм дій. Учням пропонують таку послідовність у засвоєнні нового матеріалу і систематизації та узагальненні вивченого в молодших класах:

- 1) ознайомлення з програмою з української мови;
- 2) ознайомлення з літературою – базовою й допоміжною, зокрема з такими виданнями:
 - а) підручники з української мови для 10–11 класів (автор – О.Олійник), затверджені чи рекомендовані Міністерством освіти і науки України;
 - б) «Практикум з українського правопису» (автор – І.Ющук);
 - в) «Підвищення грамотності учнів» (автор – І.Козачук);
 - г) методичні посібники вчителя-предметника та інших авторів (на вибір учня);
 - г) тести (як збірник практичних завдань до різних тем, так і варіанти тестів для контрольних робіт);
 - д) словники: орфографічний, російсько-український, українсько-російський, фразеологічний, тлумачний, слів іншомовного походження;
 - е) довідники тощо;

- 3) оформлення тем у блоки;
- 4) конспектування опрацьованих джерел за темами (або конспекти лекцій учителя);
- 5) виконання практичних завдань з допомогою конспектів і словників;
- 6) самоперевірка виконаного завдання за відповідями (у тестових зошитах);
- 7) виконання роботи над помилками з допомогою конспекту, джерел, словників;
- 8) доопрацювання і вдосконалення конспекту (з допомогою вчителя чи додаткових джерел);
- 9) за потреби – консультація у вчителя з нез'ясованих питань;
- 10) виконання контрольних тестових завдань без конспекту і допоміжних джерел;
- 11) самоперевірка або перевірка вчителя правильності виконання завдань з різних варіантів тестів.

Доречно буде стисло описати і пояснити деякі пункти вищезазначеного порядку дій і підтвердити їх прикладами. Щодо першого пункту труднощів немає. Із програмою з української мови учнів може ознайомити вчитель. Другий пункт теж не викликає труднощів, тим паче, що літератури – найрізноманітнішої – сьогодні не бракує. Щодо тематичних блоків, то досвід наштовхнув нас до такого методу ще задовго до того, коли з'явилися вимоги оцінювання знань учнів за темами і виставлення модулів на підставі тематичних балів. Принаймні більш як п'ять років темою нашої науково-дослідної роботи є «Підвищення грамотності учнів методом укрупнених блоків». Актуальність теми пояснюється:

- 1) недостатньою кількістю годин (усього 2 години на тиждень);
- 2) потребою впорядкування й узагальнення матеріалу з метою, щоб ці знання знадобилися випускникам-абітурієнтам у практичному житті;
- 3) необхідністю, що виникає у разі встановлення індивідуального графіка навчання обдарованих ліцеїстів у підготовці до різного рівня олімпіад;
- 4) можливістю шляхом самоосвіти підвищувати рівень знань і підтримувати його, до того ж – можливістю надавати допомогу тим, хто її потребує, – молодшим братам і сестрам, батькам, друзям (у ліцеї практикують посвідчення домашнього вчителя).

Методика дає чудові результати у підготовці до зовнішнього незалежного тестування. Наприклад, за три місяці без підготовки і належних знань з допомогою систематизованого матеріалу у блоках і виконання практичних завдань цілеспрямована і

працьовита дівчина склала тести на високий бал – 10. Інший приклад. Учениця була в паніці: півтора року занять не дали їй упевненості у своїх знаннях, вона вважала, що вже нічого неможливо виправити. Їй було запропоновано метод блочного засвоєння тем з орфографії, і дівчина чудово з цим завданням упоралася всього за місяць, склавши тестування на високий бал.

Розглянемо, наприклад, тематичний блок «М'які, тверді, пом'якшені приголосні, їхня вимова і позначення на письмі». Конспект з кожної теми окремо (м'який знак, апостроф, буквосполучення **ьо, йо**, подовження і подвоєння приголосних) учні складають у вигляді таблиці «**Приклади – висновки**».

Наголошуємо саме на такому типі таблиці: спочатку приклади, а потім висновки, які ми робимо з написаного. По-перше, тому що наочність сприяє засвоєнню будь-якого матеріалу. По-друге, практичні завдання допомагають засвоїти теоретичний матеріал. По-третє, як показує практика, слово «правило» більшість дітей сприймає напружено, адже його треба запам'ятати, тому часто учні бездумно зубрять правила, і це створює невидимий психологічний бар'єр у засвоєнні мовного матеріалу. По-четверте, логічніше виводити висновки і записувати своїми словами, їх не треба заучувати, бо вони є власними. І, нарешті, найважливіше: коли учні вдумливо записують конспект, у них задіяні одночасно принаймні три види пам'яті – зорова, слухова і фізична. Зорова – коли учні бачать, що пишуть, і підкреслюють орфограму; слухова – промовляють чи повторюють за вчителем те, що записують; фізична – формулюють і записують висновки. Саме такий метод працює найефективніше.

Складаючи конспект з будь-якої теми, учні вчать-ся систематизувати матеріал і занотовувати його в повному обсязі. Адже жодне джерело вичерпно не розкриває теми. Додаткову інформацію можна отримати з різних джерел або записати відомості з тієї чи іншої теми на консультації з учителем. Тому ми радимо своїм учням залишати місце в таблиці для таких записів.

Метод записів теоретичного матеріалу у вигляді таблиці важливий ще й тому, що головне виділено, впорядковано, розмежовано й учневі легше «схопити» необхідне на той чи інший момент роботи з конспектом при виконанні практичних завдань. А згодом – легше повторити. Але це тільки початок роботи.

Наступним важливим етапом у засвоєнні теоретичного матеріалу є виконання практичних завдань з тієї чи іншої опрацьованої теми з допомогою конспекту. Практичні завдання є в підручниках, у методичних посібниках після кожної теми. Але вибір, на жаль, там невеликий. Тому своїм вихованцям радимо придбати тестові збірники, де достатня кількість завдань різного змісту на одне правило. Наприклад, уже третій рік працюємо зі збірником тестових завдань Л.Лазарчук (тернопільське видання), де зібрано шість тисяч найрізноманітніших завдань з

фонетики, орфоєпії, лексики і фразеології, будови слова і словотвору, морфології, орфографії, синтаксису, культури мови і стилістики.

Наприклад, з теми «Написання м'якого знака» у збірнику є 24 завдання, зокрема такі:

- 1) в якому рядку «зайве слово»;
- 2) в якому рядку допущено помилку при вживанні м'якого знака.

Така кількість нехай іноді дещо одноманітних завдань має перевагу:

- а) учні можуть відпрацювати, відшліфувати тему;
- б) за відсутності словника тренувати свою спостережливість щодо правильності написання слів в інших трьох рядках, якщо в одному з чотирьох знайшли помилки.

Наступним етапом у засвоєнні тематичного матеріалу є робота з конспектом теми. Наприклад, з тієї самої – «М'який знак». Учні використовують тестові завдання. Скажімо, такого змісту:

В якому рядку допущено помилку при вживанні м'якого знака?

- А. Ательє, кінцівка, менший, сільський.
- В. Уманщина, нюанс, близькість, панство.
- С. П'ятсот, яблуноці, волинський, ходьба.
- Д. Рученька, близько, донька, інший.

За конспектом з'ясуємо, що:

– слово «ательє» написано правильно, бо в словах іншомовного походження приголосні **д, т, з, с, ц, л, н** перед **я, ю, є, ї** можуть бути м'якими;

– у слові «кінцівка» **н** звучить м'яко внаслідок уподібнення перед м'яким приголосним [**ц'ї**] (**к'ін'ц'івка**)), але, окрім [**л**] і слів-винятків «**різьбяр**» і «**тьмянний**», після таких приголосних ніколи не пишеться **ь**;

– слово «менший» теж написано правильно, бо, на відміну від російської, буквосполучення **нш** і **нщ** в українській мові завжди пишеться без **ь** (виняток: женьшень);

– останнє слово у рядку «сільський» теж написано правильно, бо, як зазначено в конспекті, **ськ, цьк, зьк** завжди пишуться з **ь**, окрім деяких випадків (баский, жаский, різкий, в'язкий, дерзкий, ковзкий), а [**л**] перед м'яким чи пом'якшеним завжди м'який і після нього пишемо **ь**.

Отже, аналізуючи наявність чи відсутність м'якого знака в кожному слові усіх чотирьох рядків, за допомогою конспекту учні з'ясовують, що в рядку під літерою «В» у словах «Уманщина» та «панство» допущено помилки, тому що буквосполучення **нщ** завжди пишеться без **ь** і перед **ств** приголосні, окрім [**л**], звучать твердо і пишуться теж без **ь**.

Виконання кількох завдань таким методом, тобто за потреби з конспектом, допоможе учням добре знати теоретичний матеріал, і не шляхом зубріння, а з допомогою маленької дослідницької роботи, коли поєднуються теорія і практика. Виконавши всі 24 завдання, учні перевіряють їх за відповідями до тестів. Якщо виникають якісь непорозуміння (трапляється, що в завданні неточність – дві або жодної відповіді чи у відповідях припускаються помилки),

то можна перевірити правильність написання слова за «Орфографічним словником» або з'ясувати орфограму на консультації з учителем.

З'ясувавши, яких помилок припустилися, учні аналізують їх з допомогою конспекту. Для цієї роботи теж використовують таблицю.

Вид помилки	Пояснення
1. Промі́нчик	У нч перед суф. <i>ик</i>
2. Рі́зкість	Запам'ятати (словникове слово)
3. Череше́ньці	У Н.в. череше́нька

Після аналізу помилок, використовуючи лише свої знання, учні виконують контрольні завдання. Їх можна взяти зі збірника, в якому пропонують 10 варіантів тестів з української мови (наприклад, видавництво «Генеза»). У кожному варіанті є лише одне завдання з того чи іншого правила, тому для відпрацювання своїх навичок з теми вони не зручні, а для контролю своїх знань після копіткої роботи з конспектом і практичними завданнями такі тести є доречними. Наприклад:

Варіант 1

Усі слова пишуться без м'якого знака в рядку:

- А. Тон...ший, таріл...ці, красун...чик, ковз...кий.
 Б. Рибал...ці, піс...ня, Натал...чин, брин...чати.
 В. Вин...етка, в...йокати, лл...є, Хар...ків.
 Г. Мен...ший, батал...йон, Ігор..., Кордил...ери.
 Ґ. Афанас...єв, консул...ський, кін...ця, дитин...чин.
 Або

Варіант 2

Усі слова пишуться з м'яким знаком в рядку:

- А. Міл..., піс...нями, по-козац...кому, Мол...єр.
 Б. Ад...ю, гедз..., вбирал...ня, дон...чин.
 В. Лавуз...є, брин...чати, кан...йон, свіжісін...кий.
 Г. Л...є, т...мянний, уман...ський, різ...бяр.
 Ґ. Киц...ці, рибал...ці, нян...чити, ковз...ко.

Можна виконати завдання з написання м'якого знака всіх десяти варіантів і перевірити за відповідями. Важливою є інша умова: учні мають бути впевненими у своїх знаннях уже без конспекту, а за необхідності, аналізуючи помилки, яких можуть припуститися, вміти користуватися записаним матеріалом. Практика підтверджує, що учні так добре орієнтуються у своїх записах, що ця робота майже не потрібна під час виконання контрольних завдань, а якщо й знадобиться, то часу забирає небагато. Діти пам'ятають, на якій сторінці і в якому рядку пояснення орфограми. Старшокласників орієнтують, що в тренувальних завданнях-тестах можуть бути помилки, тому вони мають шукати не один рядок з правильною відповіддю, а зважати на правильність написання слів, виконання завдання, як, наприклад, у завданні з Варіанта 2, записаного вище, де замість однієї є дві відповіді.

Після опрацювання кожної окремої теми з блоку «М'які, тверді, пом'якшені приголосні, їхня вимова і позначення на письмі», виконання практичних завдань за збірниками тестових і контрольних завдань, після аналізу помилок, тобто роботи за описаним вище методом, учням пропонують

виконати тестові завдання узагальненого зразка, наприклад:

В якому рядку всі слова написано правильно:

А. Порт'єра, вилле, крохмал, Вінничина.

Б. Божественний, В'єнт'ян, пів'яблука, воз'єднання.

В. Бриньчати, Геннадій, бароко, змальований.

Г. Поволжя, Меньшов, статей, беладона.

Ґ. Облич, військкомат, зйомки, шампінйон.

Отже, учні починають з простого практичного завдання і завершують більш складним. Але щоб успішно засвоїти матеріал і використати ці знання в майбутньому, вони мають пройти всі етапи, описані вище. Акцент – на роботі з конспектом під час виконання практичних завдань. Так учні добре засвоюють матеріал, і в цьому важливе значення має зорова пам'ять: багаторазове використання конспекту дає їм змогу добре орієнтуватися в ньому і легко знаходити підтвердження правильності відповіді. Практика показує, що такі знання довготривалі і за потреби швидко поновлюються.

Анотації

У статті висвітлено особливості використання методу укрупнених тематичних блоків, здійснено аналіз педагогічного досвіду в аспекті формування мовних умінь і навичок учнів у підготовці до зовнішнього незалежного тестування.

В статье рассмотрены особенности использования метода укрупнённых тематических блоков, осуществлён анализ педагогического опыта в аспекте формирования языковой компетентности учеников при подготовке к внешнему независимому тестированию.

The article deals with features of the usage of large thematic blocks, carried out an analysis of teaching experience in the aspect of forming of student's speech competence and the development of communicative skills and abilities preparing for general independent testing.

Ключові слова

Тематичні блоки, зовнішнє тестування, алгоритм дій, самоперевірка, самопідготовка, самоконтроль, консультації вчителя, конспект у таблицях, узагальнення знань, засвоєння матеріалу, обдаровані діти, аналіз помилок.

Тематические блоки, внешнее тестирование, алгоритм действий, самопроверка, самоподготовка, самоконтроль, консультации учителя, конспект в таблицах, обобщение знаний, усвоение материала, одарённые дети, анализ ошибок.

Thematic blocks, external testing, consequence of actions, self-check, self-preparation, self-control, teacher's consultations, a tabled summary, generalization of knowledge, improving the material, gifted children, analyzing of mistakes.